

Procedurele rechtvaardigheid voor slachtoffers in herstelrecht

Is there more to restorative justice than mere compliance with procedural justice? A qualitative reflection from the victim's point of view.

Inleidend

Tal van evaluatieve en vergelijkende studies inzake deelname van slachtoffers aan herstelgerichte interventies tonen aan dat slachtoffers doorgaans zeer tevreden zijn met hun deelname. Aan de verklaring voor die tevredenheid werd tot recentelijk onvoldoende aandacht besteed in de literatuur. Daarom onderzocht ik in het kader van mijn doctoraatsonderzoek of de theorie van procedurele rechtvaardigheid hierin verduidelijking kan bieden. Dit model verklaart namelijk welke factoren geassocieerd zijn met de appreciatie van interventies in conflictsituaties. Getuigenissen van slachtoffers van ernstige misdrijven die hadden deelgenomen aan herstelbemiddeling, Hergo of slachtoffer-dader ontmoetingen in België en in Canada werden getoetst aan de vaststellingen die uiteengezet worden in de theorie van procedurele rechtvaardigheid.

Technische aspecten

Periode: 09/2006—12/2010

Waar: België en Canada

Context: Doctoraatsonderzoek

Wie: Tinneke Van Camp, olv Jo-Anne Wemmers, Université de Montréal, Canada

Mmv: Moderator, Médiante, OSBJ (B); Restorative Justice Division at Correctional Service Canada, Trajet OJA, CPIVAS, CSJR (C); met financiële steun van de Université de Montréal

Definiëring

De theorie van procedurele rechtvaardigheid betreft de subjectieve perceptie van rechtvaardigheid in conflictsituaties. Die perceptie hangt niet alleen af van het resultaat maar ook van procedurele factoren. Resultaat en procedure worden onafhankelijk van elkaar beoordeeld en de manier waarop een uitkomst wordt bereikt is minstens even belangrijk voor de perceptie van rechtvaardigheid als de uitkomst. Doorgaans worden procedures die participatie en inspraak toestaan en waarbij de autoriteiten ervaren worden als betrouwbaar, respectvol en neutraal het meest gewaardeerd. Deze factoren zijn belangrijk omdat ze aangeven dat het conflict en de betrokkenen ernstig worden genomen en een correcte behandeling verdienen. Deze vaststellingen komen alvast overeen met observaties in victimologische studies. Daarin wordt steevast benadrukt dat slachtoffers betrokken, gehoord en erkend willen worden.

Methodologie

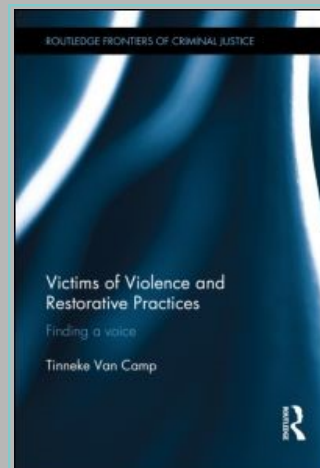
Er werden diepte-interviews gedaan met slachtoffers of nabestaanden die hadden deelgenomen aan een herstelgerichte interventie. Met de hulp van bemiddelingsdiensten in België en in Canada werden 34 respondenten bereid gevonden voor een eenmalig interview. Het betrof een selectie van slachtoffers van ernstige misdrijven (*i.e.* misdrijven waarbij gebruik gemaakt werd van geweld) die herstelbemiddeling, Hergo of dader-slachtoffer ontmoetingen (waarbij slachtoffers samengebracht worden met veroordeelde daders van gelijkaardige feiten) hadden doorlopen. De steekproef telde 25 vrouwen en 9 mannen tussen de 23 en 74 jaar oud. Drie op 4 respondenten hadden deelgenomen aan herstelbemiddeling (waarbij in bijna alle gevallen een gezamenlijk gesprek met de dader plaatsvond). In 8 situaties werd het misdrijf gepleegd door een jonge dader. De meerderheid van de feiten vervat in de steekproef betreffen ofwel moord/doodslag ofwel seksueel misbruik (inclusief incest). De overige dossiers betreffen slagen en verwondingen, bedreiging met een wapen, brandstichting, stalking, inbraak met geweld en fraude.

Resultaten

Alle respondenten waren tevreden met hun deelname aan de herstelgerichte interventie en apprecieerden het opzet en de uitvoering ervan. De meeste respondenten waren overigens tevreden met de procedure én het resultaat. In de enkele gevallen waarbij de uitkomst niet acceptabel was, deed de ontevredenheid met deze uitkomst geen afbreuk aan de algemene tevredenheid met de interventie. Respondenten die ontevreden waren met de uitkomst legden de verantwoordelijkheid daarvoor bij de dader, en niet bij de bemiddelaar of de interventie. Dit versterkt de idee dat de uitkomst en de procedure onafhankelijk van elkaar beoordeeld worden.

Factoren die bijdragen aan tevredenheid

Respondenten apprecieerden dat deelname vrijwillig is en dat ze binnen de uitvoering van de interventie keuzes hadden (bv. directe of indirecte communicatie met de dader). Die keuzes konden gemaakt worden dankzij duidelijke informatie van de bemiddelaar. Men waardeerde de kans zich vrij uit te drukken ten overstaan van de dader (om bv. de gevolgen van het misdrijf te beschrijven, waarden en normen te bestendigen, vragen te stellen die niet aan bod kwamen in het gerechtelijk dossier en waarop alleen de dader antwoord kon geven). Het was bovendien in de informele setting van de herstelgerichte interventie dat daders bereid leken details te onthullen omdat het geen impact had op de strafrechtelijke uitspraak of de uitvoering van de straf. Bovendien wilde slachtoffers niet alleen gehoord worden door de dader; men wilde in gesprek

Procedurele rechtvaardigheid voor slachtoffers in herstelrecht

Resultaten (vervolg):

gaan en observeren of hun getuigenis indruk maakte op de dader. Op die manier kon men zich er beter van verzekeren dat de dader begreep welke impact zijn daden hadden, in de hoop dat daardoor de kans op recidive verkleinde.

De kwaliteit van de interacties met de bemiddelaar bleek verder belangrijk. De contacten met de bemiddelaar werden vaak als informeel en vertrouwd omschreven, zonder daarbij afbreuk te doen aan de professionaliteit van de bemiddelaar. Dankzij de transparante informatie over de interventie en de rol van de betrokkenen kon een geïnformeerde beslissing genomen worden over deelname en de interventie. Bovendien hielp de bemiddelaar om realistische verwachtingen met betrekking tot het verloop en de eventuele uitkomst voor ogen te houden. Respondenten voelden zich emotioneel ondersteund door de bemiddelaar. Ook dat de bemiddelaar erin sloeg om boodschappen over te brengen zonder ze te vervormen, om geen partij te kiezen of om de dialoog in goede banen te leiden zonder de inhoud ervan te sturen was een bron voor tevredenheid. Respondenten ervoeren dat ze gerespecteerd werden door de bemiddelaar. De bemiddelaar nam hun verhaal ernstig. Men had er vertrouwen in dat de bemiddelaar de motivatie en houding van de dader om deel te nemen aan bemiddeling correct kon inschatten. Dat inzicht was nodig in de voorbereiding op een eventuele ontmoeting met de dader. Ook een respectvolle houding van de dader was van belang, maar niet elke respondent had het gevoel dat de dader zich respectvol had gedragen. De motieven voor deelname van de dader werden in aanmerking genomen bij de evaluatie van de interventie. Echter, gebrek aan respect of spijt van de dader weerspiegelt zich in ontevredenheid met de uitkomst eerder dan in ontevredenheid met de herstelgerichte procedure.

Tenslotte beantwoordde de herstelgerichte interventie aan een persoonlijke timing en individuele behoeften. Niet alleen kon men vrij beslisen om deel te nemen maar ook de voorbereiding op een eventuele ontmoeting met de dader leek afgestemd op het ritme van het slachtoffer. De interventie kon ook gericht worden op individuele en specifieke verwachtingen.

Uitme betekenis van deelname aan herstelgerichte interventie

Waar het respondenten uiteindelijk om ging was erkenning en empowerment. De verschillende hierboven beschreven factoren droegen daartoe bij. Er werd gezocht naar erkenning van de gevolgen van de feiten en van verantwoordelijkheid door de dader. Een dergelijke erkenning was bevrijdend. Daarnaast waren er aanwijzingen voor prosociale of groepeerichte motieven. De herstelgerichte interventie kwam niet alleen tegemoet aan persoonlijke verwachtingen maar diende mogelijk een maatschappelijk belang. Door hun getuigenis hoopten respondenten namelijk de dader gesensibiliseerd te hebben voor de gevolgen van geweld en daardoor mogelijk de kans op recidive verkleind te hebben. Sommigen wilden ook de dader de kans geven zijn verhaal te doen, hem aanmoedigen om een betere toekomst tegemoet te gaan of vergiffenis schenken. Dergelijke prosociale motieven zijn veelal gecombineerd met een persoonlijke nood aan erkenning en andere zelfgerichte behoeften.

Herstelgerichte interventies en justitiële procedures vullen elkaar aan ipv elkaar te vervangen

Respondenten onderstreepten dat de erkenning die ze kregen in het kader van de herstelgerichte interventie de nood aan formele erkenning van de verantwoordelijkheid van de dader niet vervangt. Er was in aanvulling op de herstelgerichte interventie behoefte aan een justitiële procedure waarin de dader ter verantwoording geroepen werd. Omdat men verwachtte dat justitiële actoren eindverantwoordelijkheid dragen, voelde men zich ook niet belast met de verplichting een uitkomst te bereiken in de herstelgerichte interventie, zonder aan betrokkenheid of inspraak te moeten inleveren. Het belang van een formele reactie beantwoordt vooral aan een behoefte aan formele erkenning van de verantwoordelijkheid van de dader en een justitiële optekening daarvan, eerder dan aan een behoefte aan bestraffing.

Conclusies

Een herstelgerichte interventie die tegemoet komt aan verwachtingen van slachtoffers dient dus te beantwoorden aan de vereisten van procedurele rechtvaardigheid. De kans om actief betrokken te zijn en inspraak te hebben is daarbij cruciaal. Daarenboven gaat het slachtoffers ook om de dialoog met de dader. De herstelgerichte interventies werden ook gewaardeerd voor hun flexibiliteit. Op die manier draagt de herstelgerichte interventie bij aan het gevoel van erkenning en is het een bron van empowerment. Ook het beantwoorden aan prosociale motieven, die de focus op erkenning en zelfgerichte verwachtingen overstijgen, was een bron voor tevredenheid. Men ondervond ook geen druk op het bereiken van een uitkomst omdat de herstelgerichte interventie beschouwd werd als complementair. Die complementariteit impliceert dan weer dat betrokkenheid en procedurele rechtvaardigheid ook gezocht worden in aanvullende justitiële procedures.

Relevante literatuur

Het volledige rapport: Van Camp, T. (2014). *Victims of Violence and Restorative Practices. Finding a voice*. London, UK: Routledge.

Shapland, J., Robinson, G. & Sorsby, A. (2011). *Restorative justice in practice*. London, UK: Routledge.

Van Camp, T. & Wemmers, J.-A. (2013). Victim satisfaction with restorative justice: More than simply procedural justice. *International Review of Victimology*, 19 (2), 117-143.

Wemmers, J.-A. & Cyr, K. (2006a) 'What fairness means to crime victims: a social psychological perspective on victim-offender mediation'. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 2 (2), 102-128.